

JOHN RAWLS'UN İKİ ADALET İLKESİ BAĞLAMINDA ADALET VE KALKINMA PARTİSİ'NİN SOSYAL POLİTİKA ANLAYIŞI VE UYGULAMALARI

Social Policy Understanding and Practices of the Development and Justice Party in the Light of John Rawls's Two Principles of Justice

İrfan HAŞLAK*

ÖZET

Yoksulluğun azaltılması ve sivil özgürlüklerin tam olarak hayata geçirilmesi insanlığın iki önemli amacını oluşturmaktadır. Bu iki amacın gerçekleştirilmesi beraberinde çözülmesi oldukça güç gerilimler yaratmaktadır. Bununla beraber Amerikan siyasetçi Rawls'un ortaya koyduğu adalet kuramı bu gerilimi azaltmada önemli bir rol oynadı. Bir yandan hakkın iyiye önceliğini vurgulayarak temel hak ve özgürlüklerin önceliğine vurgu yapmış diğer yandan fark ilkesi ile gelirin adil olmayan dağılımına hangi koşulda tahammül edilebileceğini göstererek özgürlükle sosyal adalet arasındaki gerilimi azaltmaya çalışmıştır. Bu çalışma Rawls'un adalet kuramından yola çıkarak 2002 yılından beri iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) sosyal politika anlayışını irdelemeye çalışmaktadır. Rawls'un adalet kuramının birinci ilkesi olan eşit temel özgürlükler ilkesi ile AKP'nin Avrupa Birliği ile üyelik müzakereleri çerçevesinde yaptığı reformlar değerlendirilmeye çalışılırken, diğer yandan fark ilkesi ile yoksulluk ve yoksullara yönelik politikaları anlaşılması çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Temel hak ve özgürlükler, adalet, sosyal politika, Rawls.

ABSTRACT

Easing poverty and maximising basic rights and freedoms are the most important two aims of humanity and there has always been a conflict to realize those two aims. However, American political philosopher, John Rawls, in his book "A Theory of Justice", put forward a theoretical framework which aims to reconcile those aims. In his theory Rawls put a great emphasis on the priority

* Yrd. Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü

of basic rights and liberties and also provided a criteria which can be utilized in determining the extent to which inequalities are permitted in a society. By basing especially on the two principles of the justice theory of Rawls, the Turkish context starting from 2002 when Justice and Development Party came to power has been looked at. It has been argued that Government's efforts to widen civic liberties to become a member of the EU reminds us the first principle of Rawls's theory of justice, and contributed to the improvement of the Turkish democracy. Social policy understanding and practices of the Government has been evaluated by reference to the difference principle of Rawls's theory.

Key words: basic rights and liberties, justice, social policy, Rawls.

GİRİŞ

Fransız düşünür Tocqueville'nin ifade ettiği üzere eşitlik ideali insanlığın gerçekleştirmeye çalıştığı ilk ideallerden birisidir ve özgürlükten daha önemlidir. İnsanlar ancak bu ideali gerçekleştirdikten sonra başka amaçlar için mücadeleye koyulmuşlardır. Tarihi süreç irdelendiğinde söz konusu iddianın doğrulandığını görmek mümkündür. Tarihin önemli dönüm noktalarından birisi olan Fransız Devrimi, insanın eşit olma mücadelesine verilebilecek önemli bir örnektir. Bu örnek aynı zamanda özgürlük idealinin de nasıl gerçekleştirildiğini anlatması itibariyle ayrıca önemlidir.

Arkasından gelen 19.yüzyıl insanlık için önemli kazanımların elde edilmesine örnek gösterilen Fransız Devrimi'nin kıyasıya eleştirildiği bir yüzyıl olmuştur. Bu beklenmedik eleştirinin arka planında görünen neden, insanı özgür ve eşit hale getiren Devrim'in insanı aynı zamanda kendi haline bırakmasıdır. Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle toplumsal ve ekonomik dokuda önemli dönüşümlerin gerçekleştiği bu yüzyılda hayatın zorluklarıyla başa çıkmada yeterli donanımına sahip olmayanlar için eşit ve özgür olmanın çok da anlamlı olmadığı veya özgürlüğün değerinin herkes için aynı olmadığı ifade edildi. Bu ise devlet ve özgürlük kavramlarının yeniden ele alınıp yorumlanması sonucunu doğurdu.

Devlet artık eylemleri sorgulanmayan en üst otorite olarak yaptığı yasal düzenlemelerle bir taraftan çalışan insanların çalışma koşullarını daha

insancıl hale getirirken diğer yandan da hayatını devam ettirebilmek için yeterli araçlara sahip olmayan yoksul insanların İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ünlü Beveridge Raporuyla beraber sosyal yardım devleti ortaya çıkmış ve insan onuruna yaraşır bir hayatı sürdürebilme konusunda yetersiz olanların yardımına devlet koşmuştur. Bu yardımlar devletin dağıttığı birer ulufe olmanın ötesinde yurttaşlar açısından bir hak talep etme sonucunu doğuran düzenlemelerdir ve devleti de yerine getirme yükümlülüğü altına sokan sosyal haklardır. Bir bakıma "demokratik eşit vatandaşlık" anlayışının yeterli olmadığı ayrıca "koşulların eşitliği"nin de gerçekleştirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Arneson'nun ifadesiyle (1993:489), "eşit demokratik vatandaşlığın ötesinde, eşitlikçi (egalitarian) siyasal ideal daha başka bir şeyi ifade eder. Dünyadaki her ulus varlıklılar ve varlıksızlar olarak bölünmüştür. Sanayileşmiş piyasa ekonomilerinde bazı insanlar çok yüksek bir refah düzeyine sahiptir, bazıları orta halli iken, bazıları da fakirliğin pençesindedir. Servet, gelir, eğitim, tıbbi hizmetlerden yararlanma olanağı ... açılarından en iyiler ile en kötü durumda olanlar arasında hayat beklentileri arasında korkunç uçurumlar vardır". Arneson ayrıca, söz konusu farkın zengin ve fakir ülkeler arasında yapılması durumunda çok daha büyük çıkacağına da ifade etmektedir (Arneson, 1993:489).

İnsan onuruna muhalif bir durumu ifade eden yoklukla mücadele etmek ahlaki olarak oldukça cezbedici görünmesine rağmen, bu mücadelenin sınırlarının ne olacağı, eşit hale getirilmeye çalışılan şeyin neler olduğu konusunda sahip olunan ideolojik bakış açısına göre önemli ölçüde farklılıklar vardır. Bu soruların da ötesinde çözülmesi gereken daha önemli bir soru, aralarında öteden beri bir gerilimin söz konusu olduğu eşitlik ve özgürlüktür. Bu gerilimi çözmeye çalışan çabaların içerisinde müstesna bir yer işgal eden önemli bir tanesi Amerikalı ünlü filozof John Rawls'tan gelmiştir. Rawls'un bu konudaki önemli katkısı devletin toplumun dezavantajlı üyelerine yönelik olumlu eyleme girişmesine ifade eden pozitif özgürlüğe oldukça yaklaşan bir anlama sahip olan "özgürlüğün değeri" üzerinde durmasıdır. O'na göre özgürlüğün daha anlamlı olması için esas itibarıyla iktisadi nitelikteki eşitsizliklerin toplumun en dezavantajlıları lehine bir sonuç doğurması gerekmektedir.

Rawls'un yukarıda ifade edilen gerilimi çözmek adına ortaya koyduğu uğraşı yani, O'nun adalet kuramı, bugünün çağdaş dünyasında aslında iki türlü bir fonksiyon icra etmektedir. Bunlardan biri temel hak ve hürriyetler açısından beraber yaşamayı mümkün kılacak bir yol önermesi ve bu bağlamda ortaya koyduğu ilkeyi adeta kutsaması; diğeri ise, insanlığın hala önemli bir kısmının tecrübe etmek zorunda kaldığı yoksulluk konusunda ortaya koyduğu ilkedir. Esasında Rawls'un "hakkaniyet olarak adalet" olarak kavramlaştırılan kuramı,

Corlett'in ileri sürdüğü gibi (1991:1), bireycilik ile malların adil bölüşümü arasında bir uzlaşmanın gerçekleşmesine hizmet etmektedir. Her ikisi de adeta Rawls'un idealleştirdiği toplumun anayasasının sacayaklarını ifade etmektedir. Fakirlere yönelik politika üretmeye çabalayan ülkelerin Rawls'tan esinlendiklerini belirtmekte bir sakınca yoktur. Hem temel hak ve özgürlükler konusundaki açılımları ve hem de toplumun en az avantajlı mensuplarına yönelik olarak, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) yaptığı çalışmaları Rawls'un adalet kuramı bağlamında irdelemek anlamlı bir çaba olarak görünmektedir. Diğer bir ifadeyle, refaha ve özgürlüğe yönelik Rawls tarafından ortaya konmuş olan yol haritasının Türkiye bağlamında anlamını kavramak kendi başına değerli bir çaba gibi görünmektedir.

1. Rawls'un Adalet Kuramı: Kısa Bir Özet

Rawls'un adalet kuramını ortaya koyduğu eser olan "Bir Adalet Kuramı" 1971 yılında yayınladığında siyaset felsefesi çevrelerinde oldukça sempatik bir karşılama mazhar oldu. Uzunca bir süredir "ölü" olduğu iddia edilen bir alan olan ve mantıksal pozitivizmin etkisiyle normatif alanın inceleme dışında tutulduğu siyaset felsefesi söz konusu çalışmayla yeniden canlanma evresine girmiş ve adalet gibi kavramlar da bir kez daha siyaset felsefesinin ilgi alanına dahil olmuştur. Kukathas ve Pettit'e göre (1990:6) Rawls'un bu çabası, "sosyal ve siyasal örgüt düzeyinde özellikle arzu edilenin..." bulunup ortaya çıkarılmasına yönelik bir çabaydı. Arzu edilen, toplumun temel yapısında uygulanma olanağı bulacak ve karşılıklılığı gerçekleştirecek olan ilkelerdi ki bu ilkeler Rawls tarafından adalet ilkeleri olarak adlandırılmaktadır. Sözü edilen toplumun temel yapısının ne olduğu ise yine Rawls tarafından ifade edilmektedir: "Bizim için adaletin konusu/öznesi(subject) toplumun temel yapısıdır. Veya tam olarak ifade etmek gerekirse ana sosyal kurumların temel haklar ve ödevleri dağıtma biçimidir. ... Sosyal kurumlar kavramı ile siyasal anayasa ve temel ekonomik ve sosyal düzenlemeleri anlamaktayım" (Rawls:1999:6). Toplumun temel yapısında geçerli olacak olan ilkeler, yani adalet ilkeleri geneli hedeflemeli, özel menfaatlere göre dizayn edilmemelidir. Bu ilkelerin belirlenme biçimi veya yolu Rawls'u, Locke, Rousseau ve Kant gibi filozoflarla beraber sosyal sözleşme geleneği içerisine yerleştirmektedir. Rawls'un sosyal sözleşme anlayışı ve sözleşmenin fonksiyonu bu geleneğin klasik temsilcilerinden Rawls'u ayırmaktadır "benim amacım genelleştirilebilecek ve Kant, Rousseau ve Locke'ta söz konusu olan sosyal sözleşme anlayışı çerçevesinde daha soyut bir düzeye taşınabilecek olan bir adalet anlayışı ortaya koymaktır. Fakat sözleşmeyi belirli bir topluma giriş veya belirli bir yönetim biçimi kurma anlamında bir sözleşme

olarak düşünmüyoruz. Daha ziyade belirleyici olan düşünce toplumun temel yapısı için adalet ilkelerinin belirlenmesi ilk anlaşmanın konusudur(object)" (Rawls, 1999:10). Bu adalet ilkeleri bireyler arasında işbirliğinin ve beraber yaşamanın temel çerçevesini çizecek "ilk eşitlik durumu"nda özgür ve rasyonel insanların seçecekleri ilkelerdir. Belirlenen adalet ilkeleri ilgili toplumun yapacağı bütün düzenlemeler için bir yol haritası fonksiyonu görecektir. Rawls, belirlediği adalet ilkelerinin ana çatısını oluşturduğu bu adalet kuramına "hakkaniyet olarak adalet" ismini vermektedir.

Sözleşme aygıtını kullanarak amaçlanan, sosyal-siyasal ve ekonomik düzenlemelerin tabi olacağı ilkeleri bulmaktır. Rasyonel ve özgür bireyler hangi ilkeler üzerinde anlaşabilirler? Bir başka ifade ile insanların sezgileri onları hangi ilkeleri tercih etmeye yönlendirir? Bu ilkeleri belirlemek üzere Rawls bir ilk durum varsayımından hareket etmektedir. O'nun ifadesiyle başlangıç durumu kavramı geleneksel sözleşme geleneğinin önemli bir parçası olan "doğa durumu"na tekabül etmektedir. Bu noktada özellikle Locke ve Hobbes'ten ayrıldığı nokta söz konusu bu ilk durum halinin tamamen hipotetik/varsayımsal olmasıdır (Rawls, 1999:11). Varsayımsal olsa da ilk durum adeta dondurulmuş tarihsel bir an olarak belirli bir adalet anlayışının ortaya çıkması amacına hizmet edecektir. Bu adalet anlayışı, daha önce belirtildiği gibi, Rawls'çu terminolojide "hakkaniyet olarak adalet" olarak adlandırılmaktadır. Rawls ilk durumda adalet ilkelerini seçecek olanlarla ilgili sınırlamaları ortaya koyarken, söz konusu kişilerin sosyal statü, toplumda işgal ettikleri konum, sahip oldukları doğal yetenekler konusunda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmektedir. Özellikleri böylece sıralanan insanlar bir cehalet perdesi (veil of ignorance) arkasında ortak yaşamın bağlı olacağı adalet ilkelerini seçeceklerdir. Rawls'a göre bu bilinmezlik perdesi, insanların geleceğe dönük yaşamlarını sürdürmede bağlı olacakları ilkeleri belirlerken tarafsız olmalarını garanti edecek bir işlev görecektir. Kimse diğeri hakkında bir bilgiye sahip olmadığı için adalet ilkeleri belirlerken kendi avantajına olacak bir düzenleme için uğraşmayacak ve herkes sezgisel olarak bir insan için önemli olan, olmaması durumunda katlanılması güç olacak ilkeler üzerinde bir anlaşmaya varacaktır (Hünler, 1997:40-44). Kuramın "hakkaniyet olarak adalet" olarak adlandırılmasının nedeni ilk durumun gerek tarafların özellikleri ve gerekse konulan diğer sınırlamalarla ancak adil sonuçlar doğuracağı inancının bir tezahürüdür. Öte yandan ilk durumda birbirleriyle ilgili bilgiye sahip olmayan, birbirine ilgisiz olan bireyler arasında bir kıskançlık söz konusu değildir (Arnhart, 2005:396). Kıskanç olmamak bir yana adeta buradaki sezgisel düşünce, herkesin iyi halinin ancak bir işbirliği planıyla mümkün olacağını ifade etmektedir. Sonuçta taraflar, adil bir seçim

süreci sonunda toplumun temel yapısının bağlı olacağı veya kurumların dayanacağı ilkeleri bulup ortaya çıkaracaklardır. Bu ilkeler Rawls tarafından adaletin iki ilkesi olarak adlandırılmaktadır. Esas itibariyle bu ilkelere birincisi "temel hakların ve görevlerin dağıtımında (assignment) eşitliğini" ifade ederken, ikincisi ise "sosyal ve ekonomik eşitsizlikler (örneğin zenginlik ve otorite eşitsizlikleri)" ile ilgilidir. Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler "özellikle toplumun en az avantajlı üyeleri başta olmak üzere herkesin yararına sonuçlar doğuruyor ise adildir" (Rawls, 1999:13). Söz konusu adalet ilkelerini konunun anlaşılması ve kapsamı açısından ayrıntılı ele almak bu bağlamda önemlidir.

1.1. Ulaşılan Adalet ilkeleri

Bir Adalet Kuramı'nın yenilenen 1999 baskısında ilk durumda sözleşmeye taraf olanların üzerinde oydaşdıkları adalet ilkeleri şunlardır: "Birinci ilke: Her bir kişi diğerlerinin sahip olduğu benzer özgürlüklerle uyumlu eşit temel özgürlüklere eşit hakka sahip olmalıdır. İkincisi: Sosyal ve ekonomik eşitsizlikler öyle düzenlenmelidir ki söz konusu eşitsizlikler hem a) makul olarak herkesin menfaatine olacak biçimde bir beklenti yaratmalı ve hem de b) herkese açık olan konum ve pozisyonlarla ilişkilendirilmelidir" (Rawls, 1999:53). Rawls bu ilkeleri kurumlara uygulanabilir hale getirmek için olgunlaştırdığında Arnhart'ın da belirttiği üzere (2005:397) yeni durumda bazı değişiklikler kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlar "herkesin menfaatine" ifadesini, "en az avantajlının en yüksek menfaatine"; "herkese açık" ifadesini de "hakkaniyetli fırsat eşitliği koşulları altında herkese açık" olacak şekilde değiştirmiştir (Rawls, 1999:266). Rawls, Adalet ilkelerine gelen eleştiriler neticesinde kuramı revizyondan geçirerek "Justice as Fairness A Restatement" (2001) adlı eserinde Adalet ilkelerini yeniden ele almış ve bu konuda başlıca şu değişiklikleri yapmıştır:

"a) Her bir kişi, herkesin aynı özgürlük planı (scheme) ile uyumlu tam uygun eşit özgürlük planına ihlal edilemez talebi vardır. b) sosyal ve ekonomik eşitsizlikler iki koşulu karşılamadılar: Birinci olarak adil fırsatlar eşitliği koşulları çerçevesinde bütün pozisyonlar ve konumlar herkese açık olmalı ve ikinci olarak sosyal ve ekonomik eşitsizlikler toplumun en az avantajlı üyelerinin en büyük yararına olmalıdır" (Rawls, 2001:42).

Rawls'un birinci adalet ilkesinde söz konusu olan eşit temel özgürlükler ilkesi irdelendiğinde içeriğinin öteden beri bilinen medeni ve siyasal nitelikli haklarca doldurulduğu görülecektir. Bunlar düşünce ve vicdan özgürlüğü, seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal içerikli haklar, konuşma ve toplanma

özgürlüğü, kişisel mülkiyet hakkı, hukuk devleti kavramının ifade ettiği üzere keyfi olarak tutuklanmamadır. İkinci adalet ilkesi esas itibarıyla, gelir ve servetin dağılımına ve pozisyon ve mevkilere ulaşma olanakları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Adalet ilkelerinin öncelik sırası konusunda Rawls klasik liberalizme oldukça yakın durmaktadır. Çünkü eşit temel özgürlükler ilkesinin ikinci adalet ilkesine öncelikli olduğunu ileri sürmektedir. Bu önceliğin anlamı, birinci adalet ilkesinin, yani eşit temel özgürlükler ilkesinin herhangi bir unsurunun ihlali daha büyük bir sosyal ve ekonomik avantajca tazmin edilemeyeceğidir. Öncelik sırasının belirlenmesi aslında Rawls'un felsefesinin iki önemli özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Bunlardan bir tanesi Rawls'un faydacılığa yönelik eleştirisidir. Bir toplumun refah düzeyinin yükseltilmesi temel bir özgürlük göz ardı edilerek yapılamaz. Bir başka ifade ile, Borovalı'nın da Rawls'a dayanarak belirttiği üzere, "... daha fazla ekonomik yarar sağlayacak olsa bile özgürlüklerin kısıtlandığı bir düzen kabul edilemez" (Borovalı, 2002:78). Söz konusu bu argümanı ileri sürerken aslında Rawls'un zihninde olan akım faydacılıktır. Faydacılığa yönelik bu eleştirel bakış açısı aslında bir hususu daha açık hale getirmektedir. O da Rawls'un hakları ve özgürlükleri ile birey konsepsiyonunun Kant tarafından etkilenmiş olduğudur. Bu anlayışa göre birey kendi başına bir amaçtır, başka herhangi bir amacın aracı olamaz.

Birinci adalet ilkesinin ikinciye bir önceliği olmakla beraber, Rawls, her ikisinin de toplumun temel yapısı açısından önemli rolleri olduğunu iddia etmektedir. O'na göre "temel yapının bir koordinatı yurttaşların eşit temel özgürlüklerini ortaya koymak ve korumak görevini yerine getirirken, diğer koordinatta özgür ve eşit olarak görülen yurttaşlara en uygun olacak şekilde sosyal ve ekonomik adaletin arka plan kurumlarını oluşturur" (Rawls, 2001:48). Toplumun temel yapısına eşit temel özgürlükler ilkesi ile birlikte fark ilkesinin uygulanması sonucu arzu edilen "iyi düzenlenmiş toplum" amacını da gerçekleştirilmiş olacaktır.

1.2. İkinci Adalet İlkesi: "Adil Fırsatlar ve Eşitsizliğe Tahammül Sınırı"

Rawls'a göre (1999:54), bir toplumun temel yapısında dağıtımına konu olabilecek iki tür değerden bahsetmek mümkündür. Bunlardan bir tanesi "birincil toplumsal değerler" olarak adlandırılan ve kapsamını haklar, özgürlükler, olanaklar, gelir ve servetin doldurduğu değerlerdir. Diğer birincil değerler ise, doğal değerler olan sağlık, hayal gücü ve zekâdır. Bu iki grup değer arasındaki en önemli fark birincil gruba giren değerlerin dağıtımının toplumun temel yapısının özellikleriyle doğrudan bir ilgisi olduğu halde, ikincil grubun

dağılımında böyle doğrudan bir ilişkinin olmamasıdır. Şunu ileri sürmek belki mümkündür: Birincil grubun dağılımında kime ne kadar değer gideceğini belirlemede çoğu zaman hiçbir dahlimizin söz konusu olmadığı doğal değerlerin etkisi söz konusu olacaktır.

Hangi durumun adil olacağı veya Rawls'un adalet kuramı kriterlerini karşılayacağı konusu üzerinde durursak bunun esas itibarıyla bütün birincil sosyal değerlerin eşit dağıtıldığı varsayılan ilk durumdan ayrıldıktan sonra yani hayatın akışı başladıktan sonra dağıtım eğer herkesin lehine bir sonuç doğuruyorsa bu durum Rawls'un adalet anlayışına uyumu ifade etmektedir. Bu argümanın doğal sonucu adaletsizlik Rawls'un ileri sürdüğü üzere (1999:54.) bir toplumda eşitsizliklerin herkesin lehine olmadığı durumda söz konusu olur.

"Bir toplumdaki en az avantajlı" kavramı daha ziyade adalet kuramının fark ilkesiyle doğrudan ilişkili görünmektedir. Bir başka ifade ile, Borovalı'nın belirttiği gibi (2002:78) kuramın ekonomik açıdan malların dağıtımıyla doğrudan ilgisi olan bir ilkedir. "[F]ark ilkesi, adil bir toplumda, en kötü durumda olanların alabileceklerinin en çoklandığı bir dağılımın tercih edilmesini şart koşar" (Borovalı, 2002:78). Bu ilkenin söz konusu anlamına paralel bir başka anlamı, servet ve gelir düzeyleri açısından eşitsizlik ne kadar büyük olursa olsun bu eşit olmayan dağılımdan en az avantajlılar yararlandığı müddetçe buna müsamaha gösterilebilir.

Fark ilkesinde oldukça sık bir biçimde bahsi geçen "en az avantajlı" kavramının üzerinde durmak ve kavramı aşikâr hale getirmek gerekmektedir. Rawls'a göre (2001:57-60), fark ilkesinin uygulandığı eşitsizlikler, hayatı boyunca yurttaşların birincil değerlere/mallara yönelik makul beklentileri arasındaki farklılıklardır. Bütün yurttaşların eşit temel haklarının ve özgürlüklerinin ve adil fırsat imkânlarının güvende olduğu iyi düzenlenmiş bir toplumda en az avantajlı kimse, en düşük beklentilere sahip gelir sınıfına mensup olan kimsedir. Burada dikkat edilecek husus, en az avantajlı kavramı ile spesifik bir bireyi vurgulamaktan öte, bir bütüne yani toplumdaki belirli bir sınıf veya parçası üzerinde durulduğunun farkında olunmasıdır (Weatherford, 1991:38).

2. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Sosyal Politika Anlayışı

2002 yılında toplumun farklı kesimlerinden aldığı destekle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi propaganda sürecinde seçmenlere önemli konularda sözler vermişti. Verilen bu sözlerin bir kısmı sosyal politika araçlarıyla fakirlerin ekonomik koşullarının düzeltileceği ile ilgiliyken, bir kısmı da temel

hak ve hürriyetlerin daha da iyileştirileceği yönündeydi. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarı öncesinde Türkiye önemli ekonomik krizler yaşamıştı ve bankacılık sektöründeki yolsuzluklarla sarsılmıştı. Krizlerin yaşandığı dönemdeki koalisyon hükümeti sorunları çözmek üzere bir dizi tedbir almış fakat kısa süre içinde yeni bir seçim kararı da alınmıştı. Dolayısıyla Ak Partinin iktidara geldiği tarihte reform açısından belli bir mesafe kat edilmiş ve IMF ile anlaşmalar yapılmıştı. Ekonominin üzerinde ağır bir yük olan iç ve dış borç stoku ise oldukça ciddi bir seviyede bulunmaktaydı. Bu yapısal koşullar çerçevesinde yapılabilecek olanlar ancak yapılabilirdi. Öte yandan, Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarıyla birlikte çok hızlı bir biçimde Avrupa Birliği ile müzakere tarihi alabilme konusunda pazarlıklar başladı. Kopenhag siyasi kriterleriyle uyumu gerçekleştirmek üzere meclisi çok yoğun bir çalışma sürecine girdi (Duran ve Haşlak, 2005). Bu çabalar Türkiye'nin bir hukuk devleti olma yönünde önemli mesafeler almasına zemin hazırladı. Öte yandan, ekonomik büyümenin oldukça yüksek seyrettiği bu dönemde hükümet Uluslararası Para Fonu'yla (IMF) yaptığı anlaşma çerçevesinde mali istikrardan taviz vermemeye ve IMF programına bağlı kalmaya çalıştı (Öniş, 2006:2). Buna rağmen Keyman ve Öniş'in de ifade ettiği üzere (2007:192) "demokratikleşme vurgusu çok güçlü bir Avrupalılaştırma", ülkede daha önce söz konusu olan yolsuzluğun azalması sonucunu doğurdu ve buradan elde edilen kaynak eğitim başta olmak üzere fakirliğin kısmen azaltılması için harcandı. Avrupa Birliği'nin Aralık 1999 tarihinde Türkiye'yi tam üyelik için aday statüsüne layık görmesi ve özellikle 2001 ekonomik krizi, yeni hükümetin AB tarafından önüne konulan ve esas itibarıyla demokratikleşme ve insan hakları konularında yaptığı çalışmalara yönelik dahili tepkinin azalmasına sebep oldu. Yani, kriz beklenmedik bir sonuç doğurdu ve Türkiye'nin demokratikleşmesine katkıda bulundu. Ama şunu da ifade etmek gerekmektedir: Hükümet bazı alanlarda yapmayı düşündüğü reformlar için oldukça güçlü bir muhalefet ile karşılaştı. Muhalefetin en yoğun olduğu reform esas itibarıyla devletin yeniden yapılandırılmasına ilişkin yeni kamu yönetimi tasarısıydı.

Hükümetin Avrupa Birliği ile ilgili süreçte özellikle Kopenhag kriterleriyle uyumu gerçekleştirmek üzere yaptığı reformlar- ki bunların önemli bir kısmı temel hak ve hürriyetlere dair- Rawls'un üzerinde durduğu ve altını özellikle çizdiği eşit temel özgürlükler açısından önemli görünmektedir. Bu bağlamda ifade ve örgütlenme özgürlükleri, azınlık hakları, daha önceki koalisyon hükümeti döneminde idam cezasının kaldırılması, azınlık vakıflarının taşınmaz mal edinmelerinin önündeki engellerin kaldırılması, kültürel açıdan Türkçe dışında ana dilde yayın yapma yasağının kaldırılması özellikle büyük

bir öneme haizdir. Sosyal adalet önemli ölçüde yoksul olanların gelirin dağılımından aldıkları payı artırarak insan onuruna yaraşır bir hayatı yakalama amacına hizmet ederken, kültürel olarak kıyıda kalmış olanların kendini ifade edebilmelerine ve dolayısıyla sosyal dışlanmışlığın azaltılması yoluyla da insan onuruna yaraşır bir hayat amacının gerçekleşmesine hizmet etmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişiyle beraber Avrupa Birliği'ne üyelik konusunda yaptığı çalışmalar, geçmişteki koalisyon hükümetleri dönemindeki kırılğanlıklar düşünüldüğünde, bir istikrarın ortaya çıkmasına hizmet etmiştir.

Zaman zaman farklı sesler çıkmış olsa da iş hayatı açısından istikrarın öneminden dolayı büyük sermaye hükümetin politikalarına destek vermiş görünmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere makro ekonomi açısından başarılı olduğu düşünülse de hükümetin insanların, özellikle "kıyıda" kalmış insanların hayatı açısından neler yaptığına bakmak gerekmektedir. Bir başka ifade ile, zaman zaman düzensizliklere neden olduğu iddia edilen piyasa işleyişinden zarar görenlere ve diğer dezavantajlı konumda olanlara yönelik neler yapılmıştır hususuna eğilmek gerekmektedir.

2.1. Adalet ve Kalkınma Partisi ve Sosyal Haklar

Bundan önceki hükümetlerde olduğu gibi Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde de ekonomik alanda takip edilen neo-liberal ekonomi politikalarının sosyal haklara yönelik bakış açısını belirlediği görülmektedir. Sözkonusu bakış açısına göre devletin yardımları, yardımlardan yararlananlar açısından talep edilebilir bir hak niteliğine sahip değildir. Yani, yurttaşların devletten talep edecekleri şeyler bir "hak" nosyonu ile olmamaktadır. Bir başka şekilde ifade edilecek olursa, AKP'nin sosyal haklara bakışı, Paine'nin yüzyıllar önce dile getirdiği "o bir sadaka değil bir haktır, talep ettiğim bağış değil adalettir"(Aktaran Parijs, 1992:9)düşüncesinden uzak gözükmektedir.

AKP'nin bu hak anlayışı, Türkiye'de öteden beri söz konusu olan sosyal hak anlayışına bir uyumu da ifade etmektedir. Bu uyumun esası, devletin aslında kendini bilinçli bir biçimde yükümlülük altına koymaktan kaçınmasında yatmaktadır. Anayasa'da yer alan 'Devletin sosyal alana ilişkin fonksiyonlarını ekonomik olanakları ölçüsünde yerine getirir' hükmü devletin yurttaşların bir hakkı talep etmelerinin yolunu bir bakıma kapatmaktadır. Buğra ve Keyder'in Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nı da içeren çalışmalarında (Buğra ve Keyder, 2003) belirttikleri üzere bir yardımın hak olarak ifade edilmemesi "büyük ölçüde aynı yardım olarak kalması", "süreklilik kazanmaması", "başvuru

koşullarının netleştirilmemesi" ve "belirsizlik" gibi olumsuzlukları beraberinde getirmekteydi. Devlet yardımlarının talep edilebilir hak kategorisinde değerlendirilmemesinin en önemli sebebi kaynak sıkıntısı ve kaynakların etkin kullanılmaması olarak ifade edilebilir.

Sosyal hak kavramına mesafeli duruşun arkasında, Buğra ve Sınmazdemir'in belirttiği gibi (2004-2005:5) öteden beri bilinen bir düşüncenin de yattığını ileri sürmek mümkün gözükmektedir: "[D]oğru iktisat politikaları uygulandığı takdirde, ekonomik büyüme gerçekleşir, büyüme istihdam artışlarına, istihdam artışları da yoksulluğun ortadan kalkmasına yol açar". Her insanın onuruna uygun bir gelire sahip olma hakkına sahip olması oldukça makul bir düşünce olmakla beraber istihdam olanaklarının genişletilmesinin her zaman mümkün olamayacağı da ortadadır. Ülkeler, çoğu zaman kontrol edemedikleri koşullarla çevrili küresel bir ortamda varlıklarını sürdürmek zorunda kalırlar ve oldukça yoğun bir rekabet ile karşı karşıya kalırlar. Pek çok ülkenin tecrübe ettiği üzere küresel koşullar zaman zaman krizlere ve dolayısıyla istihdam daralmalarına sebep olur. En üst siyasal örgüt olan devletin yurttaşlarına yönelik yardımlarını talep edilebilir bir hak olarak değerlendirmemesi durumunda insan onuruna yaraşır bir hayatın sürdürülmesinin sadece bir temenniden ibaret olabileceği ifade edilmektedir.

Buğra ve Adar'a göre (2007:35), hükümet sosyal politika alanındaki uygulamalarında gönüllü kuruluşlardan yararlanmaya ve "geleneksel hayırseverlik" anlayışını güçlendirmeye çalışmakta, kendisi bu çerçevede cesaretlendirici rol oynamaktadır. Merkezi düzeyde Sosyal yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'nun yaptığı yardımlar da yoksullar açısından talep edilebilir haklar olmaktan uzaktır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin yoksullara yönelik gerek merkezi hükümet ve gerekse elinde bulundurduğu yerel yönetimler vasıtasıyla yaptığı ve aşağıda değinilen yardımlar Buğra'nın da dile getirdiği gibi(2009) siyasal alanda söz konusu "seçmen davranışını etkilemektedir"

2.2. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Sosyal Politika Uygulamaları

Makro hedefler açısından başarılı olarak nitelendirilen AKP'nin yoksullara yönelik sosyal politikaları özellikle Rawls'un adalet ilkelerinden fark ilkesi açısından önemlidir. Öte yandan, dağıtım ile ilişkin politikalar, kendine yetebilen bir toplumsal sınıf yaratarak demokratik bir siyasal sistemin konsolide edilmesine de katkıda bulunmaktadır. Burada Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politika alanında yaptığı bazı uygulamalara değinilecektir.

Her ne kadar merkezi olarak tasarlanan ve yerel düzeyde uygulamaya

konulan sosyal politika uygulamaları bazı sorunlara yol açsa da (Buğra ve Keyder, 2007; Boğaziçi üniversitesi sosyal politika forumu, 2007:55) ve yerel yönetimlerin sosyal politika uygulamalarını ayrı olarak ele almak daha anlamlı gözükse de, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politika tedbirlerinin nelerden oluştuğu burada irdelenirken böyle bir ayırım yapılmayacaktır.

2002 yılında iktidara gelmeden önce ilgili siyasal partinin daha önceki Fazilet ve Refah Partileri ile ilişkileri dikkate alındığında oldukça geniş bir yerel yönetim tecrübesine sahip olduğu bilinmektedir. Genel başkan Recep Tayip Erdoğan İstanbul'un eski bir belediye başkanı olarak yerel düzeyde edindiği tecrübesini ulusal düzeye taşımıştır. Bu tecrübe sosyal politika alanında oldukça önemli hale gelmektedir. Çünkü yerel düzeyde yerel ihtiyaçlara en uygun yardımın ancak yerel düzeyde çalışmakla ve tecrübe sahibi olmakla mümkün olabileceği bilinmektedir. Sosyal politika uygulamaları merkezden belirlenmeye çalışılsa bile yerelin ihtiyaçları konusunda bir tecrübe birikimi önemli gözükmektedir.

Bu bağlamda Adalet ve Kalkınma Partisi toplumun özellikle en az avantajlı kesimine yönelik uygulamalarına bakıldığında gerek yerel yönetim ve gerekse merkezi yönetimin eğitim alanında yaptıkları yardımlar dikkat çekicidir. Merkezi hükümetlerin öteden beri başarılı öğrencilere yönelik burs uygulaması bilinmektedir. Fakat özellikle yerel yönetimlerde bir süreden beri yoksul öğrencilere yönelik burs imkânları sunulmaktadır. Her ne kadar ihtiyaç sahibi öğrencilerin seçiminde hakkaniyetten uzaklaşma ihtimali var olsa da bu uygulama ihtiyacı olan öğrenciler açısından anlamlı bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Öte yandan hali hazırdaki hükümet tarafından bazı ders araç ve gereçlerinin ücretsiz tedariki yoksul ailelerin refahına küçük bir katkı olarak değerlendirilebilir.

Açlık ve yoksulluk sınırları açısından kentsel mekânlarda oturanlara göre çok daha kötü durumda olan kırsal bölgelerde yaşayan insanlara yönelik doğrudan nakit desteği oldukça yerinde bir uygulama idi. Son acil eylem planında yapılan değişiklikle sadece üretim yapanlara söz konusu nakit desteğinin verilecek olması üretimi teşviki açısından anlamlı görünmekle beraber, kırsaldaki hali vakti yerinde olduğu düşünülen insanların çoğunun yoksulluk sınırı altında olduğu düşünülürse uygulamadaki değişikliğin söz konusu mekânlarda yaşayanların yaşamını daha da güçleştireceği ifade edilebilir. Yine kırsal kesime yönelik uygulamalar arasında olan çiftçilere mazot desteği ve gübre konusunda sağlanan kolaylık da kırsal üretim ve istihdam açısından önemli gözükmektedir.

Yoksullara yönelik değinilmesi gereken bir başka tür yardım, ihtiyaç sahiplerine yapılan kömür ve yakacak yardımıdır. Ülkemizde yoksuluk sınırının 2000 ytl yi aştığı dikkate alınır ve ülke nüfusunun hala "% 0.74' aklık, %17.81'i de yoksuluk sınırının altında yaşıyor" (Öztürk, 2008:72) olmaları söz konusu yardımları daha da anlamlı hale getirmektedir.

Öte yandan Başbakanlık Toplu Konut İdaresi'nin düşük gelirli vatandaşlara yönelik uygulamaya koyduğu makul taksitlerle ev sahibi olma projesi de yoksul insanların konut sahibi olma amaçlarının gerçekleşmesine hizmet etmektedir.

Toplu Konut İdaresi gerçekleştirdiği bazı projelerle kaynak yaratarak yoksulların oldukça ekonomik bir rakamla ev sahibi olmalarını sağlamaktadır. Yani, ilgili idare bir bakıma yoksullara kaynak aktarmaktadır.

Sağlık alanında da önemli iyileştirmelerin yapıldığı ileri sürülebilir. Memurların lehine olan uygulamalara toplumun diğer çalışanlarının da sahip olması yönünde adımlar atılmış, örneğin hastane hizmetlerinden yararlanmada bağkurlular için ön ödeme zorunluluğu kaldırılmıştır. Yurttaşların sağlık hizmeti alımında kaynak çeşitliliği sağlanarak hizmetin kalitesinin artırılması amaçlanmıştır. Varol ve Saka'ya göre (2008:29), 2003 yılında başlatılan sağlığı dönüştürme programı ile sağlık hizmetine ulaşmadaki eşitsizlikler giderilmeye ve hizmet kalitesinin iyileştirilmesine çalışılmaktadır. Özel hastanelerden yararlanma yolunun açılması yurttaşların daha kaliteli hizmet almasını amaçlayan önemli gözükten bir uygulama olmakla beraber devletin özel hastanelerden hizmet alımına yönelik yaptığı katkının çok düşük olduğuna istinaden bir takım sorunlar ortaya çıkmış ve özellikle sigortalılara yönelik kısıtlamalar gündeme gelmiştir. Öte yanda özel hastanelerden devletin katkısıyla özele bir kaynak transferinin yapıldığı yönünde eleştirilerde söz konusu olmuştur.

Özellikle sağlık hizmeti alımında son derece kısıtlı olanaklara sahip yurttaşlara yeşil kart uygulamasıyla büyük bir kaynak bu alana aktarılmaktadır. Devlet Planlama teşkilatı'nın 2005 yılındaki raporuna göre, 2002 yılı itibariyle sağlık alanında harcanan paranın toplamı 11 milyar dolar iken bu rakam 2004 yılında 19 milyar dolara yükselerek, sağlık harcamalarının ulusal gelir içindeki payı % 5.6 da % 6.3'e çıkmıştır.

Öte yandan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin son zamanlarda uygulamaya soktuğu asgari geçim indirimi, temel bazı tüketim maddelerinde katma değer vergisi oranının indirilmesi de toplumdaki yoksullara yönelik sosyal politika uygulamaları bağlamında değerlendirilebilir. Bu bağlamda eğitim, sağlık, su

ve gıda gibi bazı mal ve hizmetlerde KDV oranı %18'den %8'e, bazı mallarda ise %8'den %1'e düşürülmüştür.

Buna mukabil vergilerin hala % 70 dolayında dolaylı vergi niteliğinde olması ve faiz gelirlerinden çok küçük oranlarda vergi alınıyor olması dikkat çeken sosyal adalet amacıyla uyumlu olmayan uygulamalardır.

Hükümetin sosyal hak kavramına bakışını yansıtan önemli bir uygulaması da istihdamı artırarak işsizliği ve dolayısıyla yoksulluğu azaltacağına inanılan mikrokredi uygulamasıdır. Bu uygulama, Buğra ve Keyder'e göre (2005:30), yurttaşların bir gelire sahip olma haklarının olduğunu ifade eden bir uygulamadan ziyade "sosyal yardımın üretim faaliyetini artırmayla ilişkilendirildiği bir uygulama gibi gözükmektedir.

Böylesi bir politika, yoksulluğun kısmen azaltılmasına katkıda bulunmaktadır.

Öte yandan ekonomik olarak yetersiz olan ailelere, yaşlı üyelerine bakma karşılığı olarak devlet belli bir para ödemekte böylece toplumun yaşlı mensuplarına yönelik bir uygulama yapılarak bu insanlar huzur evlerine gitmekten kurtarılarak aile ortamında hayatlarını sürdürmeleri sağlanmaktadır. Bu politika ile AKP'nin aileyi korumaya yönelik bir sosyal politika takip ettiğini ve esasen aile kurumu üzerinden bireye anlamlı bir hayat yaşama olanağı sunmaya çalıştığını ifade etmek mümkündür. Yine yaşlı insanların ve öğrencilerin toplu taşıma araçlarından indirimli veya ücretsiz yararlandırılmaları da bu insanların bütçesine bir miktar önemli bir katkı sağlamaktadır.

Bütün bu uygulamalar hedef kitle olarak Rawls'un adalet ilkelerinden ikincisinin aktörü olan en az avantajlıya yönelik gözükmektedir.

Toplumun en az avantajlı mensuplarına yönelik dolaylı da olsa yardımlar yapılırken muhtemel tehlikelerin de farkında olmak önemlidir. Bu tehlikelerin başında AKP yetkililerinin de dikkat çektiği bir bağımlılık halinin (Buğra ve Keyder, 2005:30 bir "bağımlılık kültürü" nün gelişmesi riski vardır. Böylesi bir kültür, yoksulluğu kişilerin kendi kusuru olarak gören, hayata "kazananlar" ve "kaybedenler" arasında geçen bir zaman dilimi olarak bakan ve kaybedenleri de genellikle "yeteneksiz", "beceriksiz", "ahlaki açıdan zayıf" insanlar olarak gören kuramdan ziyade, yoksulluğu insanların kendileriyle alakalı olmaktan ziyade, "yoksul çocukların" toplumsallaşma süreçleri ile ilişkili gören anlayış tarafından beslenmektedir (Giddens, 2005:314-315). Toplumsallaşma süreçleri sonucu yoksul çocuklar kendi öznel konumlarının adeta kendi kaderleri olduğunu öğrenirler ve bunu kendi içlerinde yeniden üretirler. Sefaletin üstesinden gelmenin mümkün olmadığını öğrenen ve şanslarını kovalamanın gereksizliğine

inanılan bu insanlar Charles Murray'a göre (Giddens,2005:315), bir tür "bağımlılık kültürünün" bir parçası olarak refah devleti uygulamalarıyla hayatlarını devam ettireceklerine inanmaya başlarlar. Bu da toplumda tembelliği kamçulamakta ve devletin vergi mükellefine ödettiği bir maliyet yaratmaktadır ki burada liberallerin devletin müdahalesinin özgürlüğe bir müdahale olacağı argümanı geçerli hale gelebilmektedir. Dolayısı ile devletin yoksulluk kültürü oluşturmuş insanlara elini uzatırken "sosyal yardım bağımlılığı" yaratacak uygulamaları dikkatlice gözden geçirmesi gerekmektedir. Bağımlılık kültürünün nasıl değiştirileceği önemli bir sorun. İnsanları çalışabilir duruma getirmek istihdam imkânlarının genişlemesiyle mi mümkün olur? Yoksa bu insanlar arasında gelirin adil dağıtıldığına olan inançları artırılarak bu kültürden kurtarılmaları daha mı kolaydır? cevaplandırılması gereken sorulardır. Bağımlılık kültüründen sıyrılabilmiş insanların toplumsal dışlanma duygusundan da kurtulabileceklerini ifade etmek olanaklıdır. Her ne kadar yoksulluk ile toplumsal dışlanmışlık aynı şeyi ifade etmese de toplumsal dışlanmayı besleyen en önemli hususun yoksulluk olduğu ileri sürülebilir. Bu açıdan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin izlemiş olduğu politikanın toplumsal dışlanmayı azaltıcı sonucu olacağı ifade edilebilir.

SONUÇ

Türkiye son yıllarda önemli dönüşümleri gerçekleştirmiş bir ülkedir. Yaklaşık 6 yıllık iktidarı döneminde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin söz konusu dönüşümde önemli bir rol oynadığı genellikle ileri sürülmektedir. Avrupa Birliğine üyelik sürecinde yapılan hazırlık çalışmaları ilgili hükümetin iktidara gelişinin ilk yıllardaki ivmesini büyük ölçüde kaybetmesine rağmen süreç devam etmektedir.

Üyelik sürecinde gerçekleştirilen reform çabaları temel hak ve hürriyetlerin alanını genişleterek Türk demokrasisinin konsolide edilmesine katkıda bulunmuştur. Ekonomik alanda ise büyük bir krizin sonrasında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi büyük ölçüde kendinden önce iktidar olan koalisyon hükümetinin IMF ile yaptığı anlaşmaya dayalı bir ekonomik politika takip etti. Bu program Öztürk'ün belirttiği gibi (Öztürk, 2008:72), yoksulluğu artırdığı ve gelirin dağılımını daha da kötüleştirdiği gerekçeleriyle eleştirilmiştir. İşsizliğin azaltılmasında ancak kısmi bir başarı elde edilmiş olmasına rağmen Gini katsayısının 0'a doğru hareketi gelir dağılımında daha olumlu bir noktaya geldiğini ifade etmektedir (Öztürk, 2008:72).

Buna paralel olarak yoksulluğun azaltılmasına yönelik olarak Adalet ve Kalkınma Partisi'nin gerek merkezi hükümet düzeyinde ve gerekse yerel

yönetimler düzeyinde bir takım politikalar takip ettiği bilinmektedir. Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi merkezi hükümetin takip ettiği sosyal politika uygulamalarına ek olarak özellikle yerel yönetimlerde, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelmeden önce Refah Partisi ve Fazilet Partisi belediyelerinden gelen tecrübesine paralel olarak yoksullara yönelik yardımları devam ettirdiği bilinmektedir. Bu yardımlar önemli bir eksiği gidermekle beraber, popülizm, belediye yardımlarının sürekli olmaması, hedef kitleye ulaşmada yetersizlikler, yardım için ayrılan kaynağın yetersiz olması ve bazen de sadece hayırseverliğin aracıları olmalarından dolayı yerel yönetimler yoluyla yoksulluğun azaltılmasında karşılaşılabilecek olumsuzluklara dikkat çekilmiştir (Boğaziçi Üniversitesi sosyal politika forumu, 2007: 61-66).

Öte yanda Adalet ve Kalkınma Partisi'nin söz konusu yardımları sosyal bir hak çerçevesinde uygulanmaması eleştirilerin yoğunlaştığı bir başka noktadır. Yoksullara yönelik yardımların "bir vatandaşlık hakkı" bağlamında olmaması yapılan yardımların amaçlananı gerçekleştirme olasılığını azaltacaktır.

Buğra ve Sınmazdemir'e göre Yoksullukla mücadelede takip edilecek en etkili yöntem, "ihtiyaç sahiplerine bir vatandaşlık hakkı olarak sağlanacak, sınırlı ama düzenli bir nakit gelir desteği uygulamasıdır" (Buğra ve Sınmazdemir, 2004-2005: III). Böylesi bir nakit desteğinin kayıt dışı ekonominin toplam ekonomik faaliyetlerin önemli bir kısmını teşkil ettiği, işsizliğin yüksek olduğu bir ülkede insanları çok kötü çalışma koşullarında çalışma mecburiyetinden kurataracağı, kayıt altında çalışan işverenleri haksız rekabetten koruyacağı ve evlerine küçükte olsa bir paranın girmesiyle insanların "özerkliği"ni sağlaması açılarından önemli olduğu ifade edilmektedir (Buğra ve Sınmazdemir:2004-2005:5,9,36). Bu uygulamanın başarılı olması kuşkusuz ihtiyaç sahiplerinin doğru bir biçimde tespit edilmesine bağlıdır.

Toplumun "en muhtaç" kesimlerine yönelik gerek bir nakit desteği ve gerekse diğer yardımlar Rawls'un adalet kuramının ilkelerinden birisi olan fark ilkesine uyumlu görünen uygulamalardır. Fark ilkesinin diğer bir önemi de bir toplumda gelirin eşit olmayan dağılımında bir kriter ortaya koyabilmesidir. Bir başka ifade ile söz konusu ilke eşitsizliğin nereye kadar tahammül edileceğini göstermektedir.

Keyman ve Öniş'in vurguladıkları gibi (2007:192), "Sosyal politika alanında verilen verilen sözlerle şüana kadar gerçekleşenler arasında açık bir fark" söz konusudur. Fakat Adalet ve Kalkınma Partisi'nin sosyal politika uygulamalarının toplumun en az avantajlı kesimini hedeflemesi toplumsal dışlanmışlık duygusunun azaltılmasına sınırlı da olsa bir katkı sağlayacaktır.

Rawls'un birinci adalet ilkesi olan eşit temel özgürlükler ilkesi de temel hak ve hürriyetlerin alanını genişleterek söz konusu duygunun hafifletilmesi amacına hizmet edecektir. Avrupa Birliğine üyelik sürecinde gerçekleştirilen reform çabaları klasik özgürlükler alanını genişleterek bir taraftan demokrasinin kurumlaşmasına katkıda bulunmuş, diğer taraftan da toplumsal dışlanma duygusunun yoğunluğunda bir düşme sonucunu doğurmuştur. Rawls, ortaya attığı adalet kuramıyla, özgür ve yoksulluk sorunun çözüldüğü bir toplumun gerçekleştirilmesini sağlayacak oldukça makul bir yol haritasını miras olarak bırakmıştır.

KAYNAKÇA

- ARNESON, Richard J. (1993), "Equality", *A Companion to Contemporary Political Philosophy*, Edited by Robert E. Goodin and Philip Pettit.: London: Basil Blackwell, ss.489-507.
- ARNHART, Larry. (2005), *Siyasi Düşünce Tarihi Plato'dan Rawls'a*, İkinci Baskı, Çeviren Ahmet Kemal Bayram, Ankara: Adres Yayınları
- Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu (2007), "Yoksulluğun Azaltılmasına Yönelik Merkezi ve Yerel Yönetim Politikaları", *Yerel Yönetim Yoluyla Yoksulluğun Giderilmesi Toplantı Sunuşları ve Raporu*, İstanbul, ss.55-77.
- BOROVALI, M. (2002), "Adalet, Eşitlik ve Sorumluluk: Neyin Eşitliği? Nereye Kadar Eşitlik?", *Toplum ve Bilim*, Bahar, No:92, ss.71-104.
- BUĞRA, A. Ve Keyder, Çağlar (2003), *Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi*, Ankara: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı için Hazırlanan Proje Raporu,
- BUĞRA, Ayşe and Keyder, Çağlar. (2005), "Poverty and Social policy in Contemporary Turkey, Boğaziçi University Forum, www.spf.boun.edu.tr/docs/WP-Bugra-Keyder.
- BUĞRA, A.ve Sınmazdemir, N. Tolga. (2004-2005), *Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Araştırma Raporu, İstanbul.
- Buğra, A.ve Adar, Sinem. (2007), *Türkiye'nin Kamu Sosyal Koruma Harcamalarının Karşılaştırmalı Bir Analizi*, Sosyal Politika Forumu
- BUĞRA, A. Ve Keyder, Ç. (2007), "Çerçeve Metin: Bugünün Türkiye'sinde Yoksulluk ve Sosyal Politika", *Yerel Yönetim*

- Yoluyla Yoksulluğun Giderilmesi Toplantı Sunuşları ve Raporu*, İstanbul, ss.9-53.
- BUĞRA, Ayşe. (2009), "AKP'nin Yardımları Şeffaf Değil", www.keditor.org/haber_3449.html
- CORLETT, J. Angelo. (1991), "Introduction", *Equality and Liberty*, Edited by J. Angelo Corlett, London: Macmillan, ss.1-7.
- DURAN, Burhanettin., ve Haşlak, İrfan (2005), "AB Süreci ve Türk Demokrasisinin Konsolidasyonu", *Bilgi*, 2005/2, ss.23-42
- GIDDENS, A. (2005), *Sosyoloji*, Yayına Hazırlayan Cemal Güzel, Ankara: Ayraç Yayınevi
- HÜNLER, Solmaz Z. (1997), *İki Adalet Arasında Liberal ve Komüniteryan Düşüncelerin Çatışma Alanı*, Ankara: Vadi yayınları
- KEYMAN, E.Fuat ve Öniş, Z. (2007), *Turkish Politics in a Changing World Global Dynamics and Domestic Transformations*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KUKATHAS, C. And Pettit, P. (1990), *Rawls A Theory of Justice and its Critics*, Cambridge: Polity Press.
- ÖNİŞ, Ziya. (2006), "The Political Economy of Turkey's Justice and Development Party", *The Emergence of A new Turkey: Islam, Democracy and The AK Party*, Salt Lake City: University of Utah Pres
- ÖZTÜRK, İ. (2008), "Türkiye'de Yoksulluk Derinleşiyor mu?", *Anlayış*, ss.72-73.
- PARİJS, Philippe Van (Editor). (1992), "Competing Justifications of Basic Income", *Arguing for Basic Income*, Verso: London, pp.3-47.
- RAWLS, John. (1999), *A Theory of Justice*, Cambridge, Massach.: The Belknap Press of Harvard University Press.
- RAWLS, John. (2001), *Justice as Fairness A Restatement*, Cambridge, Massach.: The Belknap Press of Harvard University Pres
- VAROL, Nebibe and Saka, Ömer. (2008), "Health Care and Pharmaceutical Policies in Turkey", *Eurohealth*, Volume 14, Number 4, ss.29-34.
- WEATHERFORD, Roy C. (1991), "Discussions Defining the Least Advantaged", *Equality and Liberty*, Edited by J. Angelo Corlett, London: Macmillan, ss.37-45.